

міліції. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : РІПО, 2011. Вип.12. Ч. 2. С.123-126.

2. Жукевич І. В. Професійна компетентність майбутнього правоохоронця: сутність і складові. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин: Видавець П. П. Лисенко, 2013. Вип. 6. С 53-61

3. Климентьєва О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. 51. С.270- 276.

Науковий керівник: Шевченко Лариса Олександрівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ,, кандидат психологічних наук, доцент.

Шрайнер Алла Василівна,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕСУРСНОСТІ У КОНТЕКСТІ РЕФЛЕКСИВНОСТІ У ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ

Проблема рефлексії в останні десятиліття стала займати важливе місце в психології. У численних дослідженнях, присвячених проблемам рефлексії, підкреслюється її роль у розвитку діяльності та особистості. До числа основних напрямків досліджень з даної проблематики можна віднести: діяльнісної напрямку, суть якого полягає в розгляді рефлексії як компонента діяльності (Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв та ін.); дослідження рефлексії в контексті вивчення психології мислення (В. В. Давидов, Ю. Н. Кулюткин, І. М. Семенов, В. Ю. Степанов); вивчення рефлексивних закономірностей організації комунікативних процесів (В. С. Библер, С. Ю. Курганов,

А. Ліпман); аналіз рефлексивних феноменів в структурі спільної діяльності (В. А. Недоспасова, А. Н. Перре-Клемон, В. В. Рубцов).

На сьогоднішній день розроблена психологічна теорія рефлексивної регуляції діяльності (А. В. Карпов); запропоновані метакогнітивні підходи до вивчення рефлексивних процесів (М. А. Холодная, М. Грант, Дж. Флейвелл,), існують дослідження рефлексії в контексті проблематики психології мислення (І. Н. Семенов, С. Ю. Степанов), концепція рефлексії змінених станів свідомості (А. В. Россохін); розкрита динаміка взаємин рефлексивних процесів і переживань людини (Л. Р. Фахрутдінова).

Найчастіше поняття «рефлексія» розуміється досить широко: як усвідомлення людиною своїх думок дій і почуттів, а також переживань іншої людини (Е. І. Машбіц, Р. С. Немов і ін).

Найбільш повно це поняття розкрито А. В. Карповим, що розглядає рефлексію як процес відображення суб'єктом змісту власної психіки, психічних процесів, властивостей, станів, як синтез зазначених модусів, а також їх регуляції.

В контексті актуального для сучасної психологічної науки ресурсного підходу рефлексію розглядають як ресурс проектування особистості (М. О. Фрізен), як ресурс саморозвитку і долає поведінки (О. О. Бехтер), як адаптивний ресурс особистості (Н. Голубєва), як ресурс опанування з конфліктністю (М. В. Туровцев, І. М. Семенов). У той же час залишаються недостатньо вивченими взаємозв'язку рефлексії з психологічної ресурсного, тобто здатністю особистості саморозвиватися, умінні бути компетентною у життєвих та професійних питаннях, автономною у прийнятті рішень, самодостатності у доланні складних життєвих ситуацій, умінні підтримувати та надихати інших, умінні бути творчою та досягати успіху.

Ресурс - кількісна міра можливості виконання будь-якої діяльності; умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат [1].Різні ресурси можуть виконувати ту чи іншу роль в адаптації людини до складних ситуацій, в періоди подолання важких життєвих подій і

т.д. Але важливо мати цілісне уявлення про цих ресурсів, щоб мати можливість їх активації.

Рефлексія, на думку Н. В. Туровцева і І. М. Семенова, це найважливіший психологічний ресурс особистісного саморозвитку суб'єкта і збірки його цілісності для професійної самореалізації. Психологічні ресурси представляють собою склад і зміст компонентів системи діяльності, які опинилися у фокусі уваги рефлексії і покликані привести до запланованого результату [2, с.307].

М. А. Фрізен на основі ряду емпіричних досліджень робить висновок про виразності рефлексивної активності у представників різних соціальних і вікових груп, висловлює припущення про те, яким чином соціальний контекст становлення та функціонування особистості визначає формування і залучення її рефлексивного ресурсу. Рефлексивність як одна з психологічних основ усвідомленого і цілеспрямованого саморозвитку розглядається стосовно специфічних ситуацій життєдіяльності.

Рефлексивність взаємопов'язана з такими параметрами проектування саморозвитку, як значущі життєві сфери, відповідальність, внутрішня гармонійність і внутрішня чесність, наявність життєвого досвіду саморозвитку і відповідних діяльнісних контекстів для його здійснення, суб'єктивне сприйняття простору альтернатив, які використовуються особистістю, в практиці проектування діяльнісних контекстів активного і свідомого саморозвитку, самоздійснення особистості [3, с.422].

Особистісна рефлексія являє собою психологічну властивість особистості, що забезпечує логічний аналіз досвіду самопізнання і уявлення про власну систему цінностей у процесі соціальної взаємодії.

Як зазначає О. Воронова, особистісна рефлексія пов'язана з переосмисленням «образу Я», прийняттям цінностей (у тому числі професійних), розвитком самосвідомості, що детермінує зміну індивідуально-мотиваційної позиції [4].

Особистісна рефлексія спрямована на самоорганізацію через осмислення людиною себе і самої розумової діяльності в цілому, як способі

здійснення свого цілісного «Я» [2, с 60]. Особистісна рефлексія являє собою складне утворення, може розглядатися в контексті самопізнання суб'єктом власної особистості, але цим не вичерпується, оскільки існує і інша значуща область - саморозуміння суб'єкта. Саморозуміння передбачає вихід за межі, зазначені тільки самопізнанням (пов'язаним суто з отриманням «нових достовірних знань»). У саморозумінні особлива роль відводиться осмисленню та аналізу знання, що має для суб'єкта проблемний характер. Проблемність сприяє особливому сприйняттю себе в складних суперечливих ситуаціях. Зовнішня і внутрішня активність суб'єкта в даному контексті не обмежуватиметься лише самопізнанням, але буде тісно пов'язана з саморозумінням, як особливим поглядом людини на себе з боку [5, с 327].

Метою нашого дослідження – вивчити специфіку психологічної ресурсності у контексті рефлексивності у осіб молодого віку.

У якості психодіагностичного інструментарію було використано наступні методики: методика діагностики психологічної ресурсності (О. С. Штепа); методика діагностики диференційних типів рефлексії (Д. О. Леонтьєв).

У дослідження прийняло участь 60 осіб, які були розподілені на дві групи. В першу групу увійшло 30 осіб 20 – 25 років, у другу – 30 осіб 40 – 50 років.

Д.О. Леонтьєвим виділяється три типи рефлексії: інтроспекція (увага сфокусована на власних внутрішніх переживаннях, станах), системна рефлексія (ґрунтується на самодистанціюванні та погляді на себе з боку і дозволяє бачити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта) та квазірефлексія (спрямованість на об'єкт, який не стосується актуальної життєвої ситуації, спрямованість на сторонні роздуми про минуле, майбутнє [6, с 145-150].

Результати вивчення взаємозв'язків диференційних типів рефлексії та психологічної ресурсності в осіб молодого віку свідчать про наступне:

У групі досліджуваних молодого віку встановлено значущі зворотні взаємозв'язки між диференційним типом рефлексії «Квазірефлексія» та шкалами «Впевненість в собі» ($r = - 0,344$, $p \leq 0,05$), «Прагнення до мудрості»

($r = -0,327$, $p \leq 0,05$), «Відповідальність» ($r = -0,371$, $p \leq 0,05$). Отже, у цій групі посилення спрямованості рефлексії на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації, і пов'язані з відривом від актуальної ситуації буття у світі, супроводжується зменшенням:

- впевненості у собі, вдосконалення уміння контролювати своє життя;
- прагнення за допомогою знань побудувати свою картину світу та стати більш освіченим, зрозуміти сенс через прагнення до істини;
- здатності співвідносити вимоги життя і власні можливості, контролювати своє життя і впливати на його хід, готовності до цілісної організації подій і справ.

Значущий прямий взаємозв'язок у групі досліджуваних молодого віку виявлено між шкалою «Доброта до людей» та диференційним типом рефлексії «Системна рефлексія» ($r = 0,497$, $p \leq 0,05$). Таким чином, у осіб молодого віку з посиленням здатності до самодістанцювання і погляду на себе з боку, яка дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, зростає відкритість до взаємин з іншими людьми, здатність до співстраждання, уміння підтримувати оточуючих у складних ситуаціях.

Шкала «Допомога іншим» у цій групі виявляє значущі прямі кореляції з диференційними типами рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,456$, $p \leq 0,05$) та «Квазірефлексія» ($r = 0,336$, $p \leq 0,05$). Зміст виявлених взаємозв'язків свідчить про те, що збільшення орієнтації на співпрацю та готовності підтримувати та надихати людей, надавати їм впевненості у собі, супроводжується зростанням як зосередженості на власному стані, власних переживаннях, так і спрямованості рефлексії на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації. За нашою думкою, це пояснюється тим, що інтроекція дозволяє досліджуваним актуалізувати свої почуття стосовно проблем оточуючих людей, а квазірефлексія спрямовує на усвідомлення тих моментів, які прямо не стосуються наявної ситуації, але відбивають загальнолюдські цінності та моральні категорії.

Шкала «Успіх» у цій групі виявляє прямий значущий взаємозв'язок з диференційним типом рефлексії «Системна рефлексія» ($r = 0,308$, $p \leq 0,05$), та

значущий зворотній зв'язок з диференційним типом рефлексії «Квазірефлексія» ($r = -0,402$, $p \leq 0,05$). Тобто, зі збільшенням здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, та зменшенням спрямованості на рефлексію на об'єкти, які не мають відношення до актуальної життєвої ситуації, більшої вираженості набуває здатність організувати ситуації, які допомагатимуть найбільш повному саморозкриттю.

Встановлено прямі значущі кореляції між шкалою «Віра в добро» та диференційними типами рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,400$, $p \leq 0,05$) та «Системна рефлексія» ($r = 0,357$, $p \leq 0,05$). Отже, посилення переконаності у наявності справедливості, уміння сподіватися та бути милосердним до інших, відбувається разом не тільки зі збільшенням здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, що дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, але й з актуалізацією зосередженості на власному стані, власних переживаннях, яка з нашої точки зору, допомагає досліджуваним актуалізувати суб'єктивні сенси та віру в добро.

У групі осіб молодого віку диференційний тип рефлексії «Системна рефлексія» виявляє значущий прямий взаємозв'язок зі шкалою «Робота над собою» ($r = 0,350$, $p \leq 0,05$), та значущий зворотній взаємозв'язок - зі шкалою «Знання власних психологічних ресурсів» ($r = -0,320$, $p \leq 0,05$). Таким чином, актуалізація здатності до самодістанціювання і погляду на себе з боку, яка дозволяє охопити одночасно полюс суб'єкта і полюс об'єкта, супроводжується підвищенням готовності до роботи над собою, розвитку в усіх сферах життя, але, у той же час, і збідненням уявлень щодо власних психологічних ресурсів. Це може бути пояснено тим, що системна рефлексія дозволяє окреслити нові шляхи розвитку особистості, поставити нові життєві завдання, які вимагають психологічних ресурсів, котрі на момент побудування перспективи залишаються незнаними для суб'єкта.

У цій групі також визначено значущий прямий взаємозв'язок зі шкалою «Вміння оновлювати власні ресурси» та диференційним типом рефлексії «Інтроекція» ($r = 0,378$, $p \leq 0,05$), який свідчить про те, зі зростанням

зосередженості на власному стані, власних переживаннях більш досконалим стає вміння оновлювати власні ресурси.

Проведене дослідження не є вичерпним у контексті означеної проблеми. Перспективним слід вважати продовження роботи у вибраному напрямку з метою встановлення взаємозв'язків психологічної ресурсності з іншими характеристиками рефлексивності особистості у осіб різного віку.

Список бібліографічних посилань

1.Иваницкий А. В. Психологический ресурс как интегральная характеристика личности.*Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 2-3. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=23894> (дата звернення : 11.02.2018).

2.Туровцев Н. В., Семенов И. Н. Рефлексивно-психологические ресурсы личностно-профессионального развития субъекта. Сборник материалов IX Международного симпозиума 17-18 октября 2013 г., Москва / Отв. ред. В.Е.Лепский. М.: «Когито-Центр», 2013. С.307 – 311.

3.Фризен М. А. Рефлексивность как ресурс проектирования саморазвития. *Современные исследования социальных проблем*(электронный научный журнал). 2015. №. 7. С. 422-440.

4.Воронова О. Концептуальні підходи до вивчення поняття рефлексії. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. №. 1. С. 114-122.

5.Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник. М.: Изд-во МГУ, 1990. 367 с.

6.Леонтьев Д. А., Лаптева Е. М, Осин Е. Н., Салихова А. Рефлексивные процессы и управление. Сб. материалов VII Междунар. симпозиума (Москва, 15-16 октября 2009 г.). М. : Когито-Центр, 2009. С. 145-150.

Науковий керівник: Ламаш Ірина Володимирівна, доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківський національний університет внутрішніх справ,, кандидат психологічних наук, доцент.
